

3. Гамза В. Навчальні заклади в болгарській колонії Тернівка в XIX – на початку XX ст. // Гуманітарно-економічні дослідження. Збірник наукових праць. Миколаїв; Одеса, 2005. Т.3. С.145-151

4. Мінц М.О. Початкові школи Міністерства народної освіти на Півдні України у другій половині XIX – на початку XX ст. // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження, збірник VI Миколаївської обласної краєзнавчої конференції. Миколаїв: Можливості Кіммерії, 2006. С. 180-182.

УДК: 94(477)"1943/1945"+355.257+2-67+930.1

Василь ГУК,

здобувач 1 курсу другого (магістерського) РВО спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03 Історія Херсонського державного університету,
м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Батенко Г.В., к.іст.н., доцентка

ОСОБЛИВОСТІ ДУШПАСТИРСЬКОЇ СЛУЖБИ КАПЕЛАНІВ ДИВІЗІЇ ВІЙСЬК СС «ГАЛИЧИНА» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

***Анотація.** У статті охарактеризовано стан наукової розробки проблематики організації душпастирської служби капеланів дивізії військ СС «Галичина» під час Другої світової війни. Здійснено порівняльний аналіз думок науковців щодо ролі митрополита Андрея Шептицького у формуванні капеланського корпусу дивізії та самого військового формування. Визначено ступінь дослідженості практичної сторони діяльності капеланів, виявлено суперечності у думках дослідників та окреслено напрямки подальших досліджень.*

***Ключові слова:** СС «Галичина», капелан, душпастир, служба, вишкіл, історіографія.*

Дослідження діяльності капеланів та їх душпастирської служби на сьогоднішній день мають надзвичайну актуальність, адже українське військо реформується у умовах надважливої боротьби за державну цілісність та збереження незалежності України. Досвід попередніх поколінь – позитивний і негативний, дає нам необхідний цінний досвід. Новітні досягнення військової науки та озброєння – далеко не все, що допомагає у нашій боротьбі, адже ми маємо багатовікову історію національно-визвольної боротьби, морально-психологічної підтримки військових на полі бою та в тилу.

Діяльність капеланів у складі дивізії військ СС «Галичина» є однією з найбільш суперечливих сторінок української історії. Навколо цього формування існує чимало міфів та спотворень, але сучасна українська історіографія налічує кілька ґрунтовних досліджень, які дають більш об'єктивну оцінку подіям та особистостям, пов'язаним із дивізією. Але існує ряд невідповідностей, які привертають увагу і потребують подальших досліджень.

Найбільш відомою працею у галузі дослідження історії українського капеланства є монографія Забзалюка Д. «Душпастирська служба українських військових формацій першої половини ХХ ст.» [1]. Хронологічно праця охоплює не лише період Другої світової війни, а й діяльність військових капеланів з початку ХХ століття, періоду Першої світової війни та визвольних змагань, і це дає змогу прослідкувати еволюцію уявлень про капеланську службу та її практичне втілення. Крім того, під час вербування добровольців до дивізії військ СС «Галичина», постійно наголошувалося на органічному зв'язку з легіоном Українських Січових Стрільців, Українською Галицькою Армією, військових з'єднаннях УНР, тощо.

У своїй монографії Забзалюк Д. детально досліджує створення дивізії військ СС «Галичина, яку називає «найбільшим регулярним українським з'єднанням доби Другої світової війни» [1, с. 127], та акцентує увагу на ролі

митрополита Шептицького в організації душпастирської служби при дивізії. За словами автора, у збройних формуваннях СС у Німеччині не існувало капеланської служби, але для українців зробили виняток у цьому питанні і на офіційному рівні дали дозвіл на душпастирську службу в дивізії духовенству УГКЦ.

Відділ духовної опіки, створений при Військовій управі, очолив досвідчений капелан о. Василь Лаба. Забзалюк Д. позитивно оцінює його діяльність та відзначає, що і серед гітлерівської адміністрації він мав авторитет. Автор детально зупиняється на тексті промови о. В. Лаби у соборі Св. Юра у день створення дивізії військ СС «Галичина», у якій священник називає дивізію «українським національним військом» [1, с. 129] та описує німецьку реакцію на неї.

У монографії Забзалюка Д. міститься інформація про кількість капеланів при дивізії та про їх військовий вишкіл у Європі, в таборі Зеннгайм [1, с. 130]. У праці перераховані імена священників, які перебували на службі в дивізії військ СС «Галичина» та наголошено, що вони були прирівняні у правах до офіцерів [1, с. 133]. Важливою постаттю у праці Забзалюка Д. є священник, капелан дивізії о. Михайло Левенець, який склав детальну інструкцію для польового духовенства [1, с. 134]. Вона передбачала проведення служби Божої щонеділі і в свята, після служби обов'язковою була проповідь. Крім того мали проводитись виховні бесіди з особовим складом мінімум двічі на тиждень з метою морально-психологічної підтримки та виховання гідного ставлення до місцевого населення [1, с. 135].

Важливе місце у дослідженні Забзалюка Д. відведено проблемам діяльності капеланів та конфліктам з німецьким командуванням. Зокрема, на його думку німців не влаштовувало, що капелани не корились їх наказам та вважали себе підпорядкованими виключно митрополиту УГКЦ. Автор описує кілька конфліктних ситуацій, у ході яких був усунутий від служби о. Ісидор Нагаєвський [1, с. 137]. Крім того, у монографії містяться цінні

відомості про участь дивізії та її капеланів у військових операціях. Зокрема мова про операції проти радянських партизанів у лютому 1943 року, у ході яких обов'язки капеланів розширились до поховання та відспівування загиблих, допомоги пораненим, складання списків загиблих та списку місці їх поховання [1, с. 138]. Також Забзалюк Д. описав битву під Бродами та охарактеризував втрати серед вояків дивізії військ СС «Галичина», наголошуючи, що половина капеланів, які брали участь у битві загинули [1, с. 139].

Дослідженням історії капеланської служби у дивізії військ СС «Галичина» займався також Бірчак В., який у своїй публікації «Дивізійний капелан, який пропав безвісти?» [2] охарактеризував діяльність капеланів о. В. Лаби та о. В. Лещишина. Крім того, у публікації міститься інформація про вишкіл капеланів дивізії. Цікавою у контексті оцінки діяльності капеланів та загалом дивізії є думка автора про ідеологічну складову діяльності душпастирів. Бірчак В. пише: «капелани чи в проповідях, чи в спілкуванні з вояками дивізії жодної пропаганди не проводили, а займалися своїм призначенням – душпастирством» [2]. У публікації «Капелани та духовна опіка в Українській Дивізії військ СС Галичина» [3] теж є цікава думка з цього питання. На думку автора «Своєю службою в рядах дивізії греко-католицькі священники виключили нацистську пропаганду серед українського особового складу всередині дивізії і в такий спосіб зберегли його національний та релігійний дух» [3].

Серед досліджень, присвячених створенню та діяльності дивізії військ СС «Галичина» цінну інформацію про капеланську службу містить праця Колісника Р. «Військова управа та українська дивізія Галичина» [4]. Монографія містить цілий розділ, присвячений духовній опіці вояків дивізії і за фактичним матеріалом та стилем викладу дуже схожа на монографію Забзалюка Д., але автор залучив набагато більше цитат з періодики, мемуарів, спогадів, тощо. ця праця приділяє велику увагу спілкуванню українських капеланів із місцевим населення у Європі за місцем

розташування дивізії у Франції, Словенії, Словаччині, Австрії [4, с. 85-91]. Загалом він наголошує на позитивному ставленні населення, адже релігійність вояків української дивізії справляла позитивне враження на місцеве населення та тим самим відрізняла їх від німців.

Ще один дослідник історії дивізії Боляновський А. у своїй монографії «Дивізія Галичина. Історія» [5] більш детально зупиняється на ролі митрополита Андрея Шептицького у формуванні дивізії СС Галичина та її капеланського корпусу. Автор вважає, що митрополит схвально ставився до ідеї створення українського формування у складі німецьких збройних сил, свідченням чого на його думку є вказівка єпископату УГКЦ в усіх єпархіях підтримати створення дивізії та делегування священників на службу у дивізії. У праці міститься інформація, що митрополит Шептицький дав благословення дивізії [5, с. 69]. Боляновський А. теж не оминув увагою промову о. В. Лаби у соборі Св. Юра у Львові у день створення дивізії, у якій він наголосив, що «це єдиний засіб здобути волю» [5, с. 68].

Цікавою є публікація Пономаренка Р. «Вишкіл капеланів дивізії військ СС «Галичина» в Зеннгаймі та їх служба у дивізії (1943 – 1945 рр.)» [6]. Пономаренко Р. критикує тезу Забзалюка Д. про те, що вояків СС в Німеччині змушували зрікатись віри, адже на його думку справа у тому, що «більшість з них були агностиками» [6, с. 36] і відповідно не потребували опіки такого роду. Другою важливою думкою дослідника є те, що митрополит Андрей Шептицький насправді не благословляв створення дивізії військ СС «Галичина», хоча і направив на службу капеланів з числа греко-католицького священства. Через таке «двоїсте» ставлення митрополита німці ставились до нього з обачністю [6, с. 36]. Пономаренко Р. детально охарактеризував вишкіл капеланів у таборі Зеннгайм, їх кількість та якісне наповнення курсу. Автор заглибився у теоретичну підготовку капеланів, яка згадується як курс «Світоглядного навчання», який включав «ознайомлення з політикою та економікою Німеччини та вивчення нацистської ідеології» [6, с. 37]. Таким чином Пономаренко Р. спростовує

дані деяких дослідників про відсутність ідеологічної складової у діяльності капеланів дивізії військ СС «Галичина» [2; 3]. Більше того, він прямо називає недостовірними дані з мемуарів капелана дивізії о. Ісидора Нагаєвського про відсутність ідеологічно-політичного курсу під час вишколу у Зеннгаймі [6, с. 37]. Оцінюючи діяльність капеланів дивізії, Пономаренко Р. відводить вирішальну роль особистому фактору, на його думку кожен капелан ставився до своєї служби по-своєму і відповідно результати її були різними. Найбільш організованим з них автор вважає о. Михайла Левенця, який зміг налагодити дійсно якісну душпастирську опіку, військово-психологічну підтримку та мав тісне спілкування з особовим складом. Пономаренко Р. уточнює багато деталей щодо битви під Бродами, де були присутні семеро капеланів. За його словами, головний капелан Стецюк був розстріляний німцями через те, що у результаті психологічної травми не зміг виконувати свої обов'язки [6, с. 39]. Досліджуючи подальшу долю кожного капелана дивізії, автор перелічив хто з них загинув, хто вийшов з оточення і був заарештований у Львові, а хто продовжив свою діяльність. Зокрема о. М. Левенець прорвавшись з оточення з невеликим загonom, отримав від німецького командування Золотий хрест 2 класу і у результаті був призначений головним капеланом дивізії та показав себе на цій посаді дуже активним та відповідальним, вперше в історії капеланства уклавши перелік службових обов'язків капеланів [6, с. 40]. Найбільш повний список капеланів дивізії військ СС «Галичина», який включає 21 ім'я з датою народження та званням в дивізії, представлений саме у цій публікації Пономаренка Р. [6, с. 41].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що історія душпастирської служби капеланів у дивізії військ СС «Галичина» ставала предметом досліджень неодноразово. Створення дивізії, її вишкіл, участь у військових операціях та служба капеланів УГКЦ є досить добре дослідженими проблемами, а науковці практично повторюють один одного у своїх працях. Але публікація Пономаренка Р. висвітлює ряд невідповідностей між

висновками дослідників і власною інтерпретацією джерел, актуалізує проблематику участі капеланів в ідеологічній та пропагандистській діяльності німців у добровольчих формуваннях, що свідчить про необхідність подальшого об'єктивного дослідження даної проблеми.

Список використаних джерел

1. Забзалюк Д. Душпастирська служба українських військових формацій першої половини ХХ ст. Львів: ЛьвДУВС, 2012. 188 с.
2. Бірчак В. Дивізійний капелан, який пропав безвісти? *Патріярхат*. URL: https://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/dyvizijnyj-kapelan-yakuj-propav-bezvisty/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.04.2025).
3. Капелани та духовна опіка в Українській Дивізії військ СС «Галичина». *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/research/4ceea4f1a9766/> (дата звернення: 05.04.2025).
4. Колісник Р. Військова управа та українська дивізія «Галичина». Торонто, 1990. 168 с.
5. Боляновський А. Дивізія «Галичина». Історія. Львів, 2000. 523 с.
6. Пономаренко Р. Вишкіл капеланів дивізії військ СС «Галичина» в Зеннгаймі та їх служба у дивізії (1943-1945 рр.). *Historical and Cultural Studies*. Вип. 5, № 1, 2018. С. 35-42. <https://doi.org/10.23939/hcs2018.05.035>